

АРХІВНА СПРАВА: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

УДК [930.25:001.4]:930.1«19»

Людмила Приходько

ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМНИХ ПИТАНЬ ПОНЯТТЯ «АРХІВНИЙ ФОНД» У ЗАРУБІЖНОМУ АРХІВОЗНАВСТВІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ ст.

У статті проаналізовано теоретичні та прикладні аспекти формування понять і термінів у архівній галузі, а також розвиток поняття «архівний фонд» у працях провідних зарубіжних учених-архівознавців другої половини ХХ ст.

Ключові слова: архівна термінологія, зарубіжне архівознавство, архівний фонд, принцип походження, фондування архівних документів.

В статье проанализированы теоретические и практические вопросы формирования понятий и терминов в архивной отрасли, а также развитие понятия «архивный фонд» в работах ведущих зарубежных ученых-архивоведов второй половины ХХ ст.

Ключевые слова: архивная терминология, зарубежное архивоведение, архивный фонд, принцип происхождения, фондирование архивных документов.

There are analyzed the theoretical and practical problems of developing of definitions and terms of archival field in the article. The development of definition «archival fond» in works of leading scientists of archival field in second half of XX century is also analyzed.

Key words: archival terminology, foreign archival science, archival fond, principle of provenance, the fending process of archival documents.

Сучасний поступ українського архівознавства значно актуалізує необхідність розроблення теоретико-методологічних проблем. Загально-визнаним є висновок про те, що динаміка соціально-політичних й культурних процесів, зміна наукових пріоритетів і ціннісних орієнтацій упродовж ХХ ст., глобалізація соціокультурного простору, котра нерозривно пов'язана з комунікативними процесами, включаючи комунікацію ідей¹, істотно вплинули на стан архівної науки, її епістемологічні основи. «Виклики часу» акцентують увагу наукового загалу на потребі уважного аналізу інтелектуальних здобутків минулого, суттєвого оновлення архівознавства шляхом опрацювання нових теорій, дослідницьких методів і технологій та акумуляції надбань інших наук.

Одним із визначальних показників теоретичної та дисциплінарно-організаційної зрілості певної науки є ступінь розроблення її понятійного апарату. Його теоретична значущість, розмаїття, гнучкість, здатність до конструктивної взаємодії на міждисциплінарному рівні відбиває знач-

ною мірою стан розвитку науки, її місце та роль в тезаурусі наук, у просторі професійного спілкування².

Особливої актуальності в контексті даної проблеми набуває розвиток і вдосконалення понятійного апарату вітчизняної архівістики та її термінологічного інструментарію з урахуванням тих складних трансформацій, які переживає архівна галузь України з початку 90-х років ХХ ст. Йдеться про стрімке ускладнення самих об'єктів творення архівістики – архівознавства та архівної справи, зумовлене процесами розбудови державності та культуротворення, економічними перетвореннями, що супроводжуються появою нових фондоутворювачів – підприємств, установ, організацій різних форм власності, зрештою, змінами в документуванні життєдіяльності суспільства, виникненням нових видів документів і носіїв інформації, необхідністю забезпечення інтелектуального доступу до інформації про конкретний архівний документ через архівні інформаційні системи. Серед чинників, що та-

© Людмила Приходько, 2011

кож вимагають врахування, – статус і функції державного архіву як сховища документальних культурних цінностей, специфічної складноструктурованої інформаційної системи, виконання ним фундаментальної суспільної місії у справі формування, збереження й використання сукупної архівної спадщини України – Національного архівного фонду. Потреба в оновленні архівного понятійного апарату гостро відчувається під час законодавчої діяльності, розроблення нормативно-методичних документів, опрацювання зарубіжної історіографічної спадщини, а також у зв'язку з входженням вітчизняної архівної служби до світової архівної спільноти, що супроводжується розширенням й поглибленням співробітництва з міжнародними організаціями і контактів на міждержавному рівні.

Слід відзначити, що тривалий час розроблення понять та термінології в українському архівознавстві штучно обмежувалося і тлумачилося відповідно до провідних ідеологічних постулатів. Вітчизняні дослідники змушені були послуговуватися загально визнаними теоретичними положеннями та методологічними підходами, традиційним понятійним апаратом, а сама процедура формалізації понять, вивчення їхньої етимології в умовах тотального контролю з боку влади над архівною галуззю, коли кожен феномен минулого мав свою «класову сутність», була безперспективною у науковому сенсі справою. Другий аспект, на який необхідно вказати, – це укладення, здебільшого, російською мовою нормативно-методичних документів, планово-звітної документації, облікового і довідкового апарату архівів, численних ділових документів радянських установ і організацій, які згодом набували статусу архівних документів і надходили на постійне зберігання в архіви. Цілком закономірно, що на час розпаду СРСР вітчизняні архівна наука й архівна справа мали викладений українською мовою, але нерозвинений та невпорядкований понятійний апарат³. Проте у період визвольних змагань 1917–1921 рр. і впродовж 20-х років ХХ ст. провідні вітчизняні вчені-історики, архівознавці О. Грушевський, В. Барвінський, В. Веретенников, О. Водолажченко, В. Домбровський, В. Міяковський, В. Романовський, М. Яновський та інші підготували інтелектуальний ґрунт для його розвитку. За сприятливих суспільно-політичних і культурних умов, які б забезпечували генетичний зв'язок між дослідниками різних генерацій, збереження національних традицій, спадкоємність у розробленні пріоритетної дослідницької проблематики, ці напрацювання можна було б пле-

кати та розвивати на оновленій методологічній основі, формуючи таким чином модерний науковий апарат української архівістики.

Відновлення державної незалежності України, розвиток на національному ґрунті сфер її суспільного й культурного життя та системне на цій основі реформування архівної галузі надали потужний імпульс розробленню наукових і прикладних аспектів вітчизняної архівістики. Варто підкреслити, що починаючи з середини 1990-х років ХХ ст. в українській архівній науці виразно намітилася її націленість у новій інтелектуальній ситуації на з'ясування своїх власних епістемологічних можливостей, істотне розширення простору її «знання та пізнання». Свідченням тому – поява термінологічного словника з архівістики (1998)⁴, архівної енциклопедії (2008)⁵, розроблення законодавчих, нормативно-методичних документів, а також розлога мозаїка публікацій – наукових статей, розвідок, збірників, монографій, прикметними рисами яких є орієнтація на визначення сучасного розуміння науковості, удосконалення методологічних підходів, пошук модерних технологій дослідження з використанням здобутків гуманітарних наук. Динаміка тем і сюжетів студій зафіксувала перехід до нового концептуального розуміння соціальної функції архівів у загальнолюдському бутті та у формуванні національної свідомості, до вивчення їх генезису, еволюції, видів у контексті поступу української та зарубіжної архівознавчої думки, осмислення на теоретико-методологічному і методичному рівнях сучасних проблем архівного будівництва, окреслення пріоритетних напрямів розбудови архівної справи держави на перспективу. Окремо слід відзначити формування інтелектуального простору «поверненої спадщини» на підставі використання вже актуалізованих, історіографічно засвоєних у різні часи джерел, а також залучення до наукового обігу маловідомих архівних документів, які через навмисне замовчування або заборону за тоталітарного режиму залишалися поза його межами. Означені чинники суттєво вплинули на стан понятійного апарату архівознавства. За оцінкою І. Матяш, на сучасному етапі він є достатньо розгалуженим і динамічним, відбувається його оновлення, корекція, збагачення змісту, що супроводжуються новаціями у науковій термінології. Так, в архівознавчій науковій лексиці відбулася актуалізація терміна «архівістика» у значенні «архівознавство і архівна справа в їхній єдності». У зв'язку з переосмисленням змісту поняття «архівознавство» утво-

рилися нові терміни: «архівософія» – у значенні комплексної дисципліни, що вивчає архіви як інформаційну мегасистему загальнопланетарного значення та «архівологія» – наукова галузь знання на межі джерелознавства, архівознавства та історичної інформатики, що розглядає весь комплекс проблем, дотичних до процесів документування життєдіяльності суспільства. Процеси інформатизації архівної галузі зумовили включення в науковий і суспільний обіг таких нових понять, як «електронний документ», «електронні інформаційні ресурси», «віртуальний архів», «технотронні архіви» тощо⁶. Поряд з усталеними фундаментальними поняттями «архів», «архівний документ», «архівний фонд» у першій половині 1990-х рр. ХХ ст. в архівній галузі України міцно укоренилося поняття Національний архівний фонд (далі – НАФ) у розумінні та значенні як одного з найбільших багатств українського народу, істотної складової вітчизняної й світової культурної спадщини та інформаційних ресурсів суспільства. І все ж, попри вказані здобутки та наукову вагу накопиченої у публікаціях інформації, котра, безперечно позитивно впливає на розвиток понятійного апарату та термінологію української архівістики, проблеми їхнього подальшого вдосконалення й збагачення, посилення евристичної значущості з огляду на обсяг, глибину і складність завдань розбудови архівної галузі залишаються пріоритетними напрямками науково-дослідної й науково-методичної роботи архівістів.

Архівознавство і архівна справа народжуються у певному національному (державному) середовищі та проходять складний шлях розвитку, пов'язаний з еволюцією та становленням їхніх теоретико-методологічних і прикладних основ, перш ніж перетворитися на спеціальну самостійну галузь наукового знання та практичної діяльності. Разом з тим, ці невід'ємні складові архівістики є явищем інтернаціональним, котре спонукає вчених, науковців і фахівців-практиків вивчати та використовувати у своїй професійній діяльності новітні напрацювання, здійснені архівістами в різних країнах світу. Адже міжкультурний діалог – це спосіб людського спілкування на засадах гуманістичного мислення, за допомогою якого відбувається поєднання різних смислів (ідей, понять, символів), обмін пізнавальними здобутками, формується орієнтація на взаєморозуміння, взаємодію, взаємозбагачення культурних надбань, також усвідомлення альтернативних підходів і толерантне ставлення до них. Як слушно відзначив Л. Зашкільняк, людський поступ завжди був і залишається поєднанням культур-

них капіталів окремих народів і всього людства в цілому. Відтак, завдання полягає у тому, щоб загальнолюдські здобутки перенести на національний ґрунт, а досягнення свого народу, своєї країни нерозривно пов'язати з течіями загальнолюдського життя⁷.

Нині архівна наука й архівна справа стрімко перетворюються на галузь спеціального наукового знання і практичної діяльності «поза кордонами». У цьому сенсі актуалізується питання входження у вітчизняну архівістику термінів із іноземних архівних терміносистем, що здійснюється на основі пошуку мовних засобів визначення еквівалентних архівних понять і сприяє не тільки подоланню термінологічних перешкод у фаховому спілкуванні архівістів, а й набуває важливого значення для вирішення широкого спектру складних проблем, як, наприклад, спільна архівна спадщина, реституція архівних документів. Однак наявні у різних країнах суттєві відмінності у структурній організації та технологіях архівної справи, у рівні розроблення її теоретичного фундаменту визначили утворення значного за своїм обсягом переліку понять, термінів і дефініцій, що потребують узгодження та викликають широкі дискусії серед архівістів. Не випадково відомий французький вчений М. Дюшен (Michel Duchein), знаний теоретик європейської архівної науки назвав свою студію, присвячену аналізу цих питань, – «Архіви у Вавилонській вежі: проблеми міжнародної архівної термінології»⁸.

Отже, мета нашої статті – проаналізувати теоретичні та прикладні аспекти формування понять і термінів у архівній галузі, а також дослідити розвиток фундаментального поняття архівної науки – «архівний фонд» у працях провідних зарубіжних учених-архівознавців другої половини ХХ ст., які залишаються не залученими до наукового обігу.

Застосування системного підходу до аналізу спеціальних галузей знань дає підстави стверджувати, що вони моделюються системами понять, котрі є важливою складовою їхнього теоретико-методологічного фундаменту, також інструментом пізнання у сферах соціуму, культури та цивілізації. Складна, багатогранна природа понять зробила їх об'єктом дослідження багатьох наук – філософії, логіки, мовознавства (лінгвістики), семіотики, наукознавства, інформатики, культурології, когнітивної психології, а також тих галузей знань та практичної діяльності, де вони конститууються та використовуються. Істотні зміни в ієрархії культурних

і соціально-психологічних цінностей відкрили шлях до застосування для всебічного вивчення понять новітніх напрямів історичного пізнання – культурної та інтелектуальної історій, історії ментальностей.

Узагальнююча рефлексія генезису, творення та використання понять дає змогу знайти головні відповіді на питання про їхню сутність у межах гносеології, епістемології та логіки. Зокрема, у гносеології поняття – це абстрактне відображення цілісності пізнавального об'єкта через виявлення сукупності його суттєвих, необхідних і специфічних властивостей. Для епістемології характерним є розуміння поняття як форми вираження знання, отриманого у результаті пізнавальної діяльності. Традиційна логіка визначає поняття як форму мислення, що відображає предмети, явища, процеси об'єктивного світу в їхніх суттєвих і специфічних ознаках. У логічній семантиці поняття – це концепт (лат. *conceptus* – думка, поняття) терміна. Поняття мають зміст – сукупність суттєвих (основних, вихідних) ознак, притаманних об'єктам пізнання (предметам, явищам, процесам), що належать до певного класу, а також обсяг, що відображає множину всіх об'єктів пізнання, сконцентрованих у змісті поняття. Найзагальніші за обсягом поняття визнають як категорії. Визначення поняття або дефініція (лат. *definitio* – визначаю, обмежую) є логічною операцією, що надає змогу розкрити його головний зміст, актуалізувати основну властивість цього поняття, відрізнити від інших понять. Отже, поняття є формою мислення, що відокремлює класи предметів будь-якого походження за суттєвими і специфічними властивостями (ознаками) у процесі їх пізнання⁹. Природа понять розкривається у ході складного пізнавального процесу, через структури мислення і буття, їхню різноманітну взаємодію.

Подібно до емпіричної та теоретичної стадій процесу наукового пізнання, що передбачають пізнавальні операції різного ступеня узагальнення¹⁰, розрізняють емпіричні та теоретичні поняття. Аналіз їхніх специфічних ознак та взаємодії виразно засвідчує особливу роль у поступальному русі науки теоретичних понять, котрі виконують низку методологічних функцій, пов'язаних із розвитком і накопиченням наукових знань про навколишній світ й людину, їхні властивості та зв'язки. Зокрема, їх застосовують для пояснення сутності емпіричних і теоретичних законів й узагальнень, систематизації теоретичних знань, за участі теоретичних понять відбувається зміна концептуального або понятійного змісту науки,

в ході якої виникають нові поняття, а вже чинні – уточнюються і модифікуються або ж поглиблюються і розширюються за обсягом.

Необхідною умовою творення понять є мова. Опосередковуючи ставлення суб'єкта до навколишнього світу, природна мова (національна, розмовна) репрезентує мислення, виявляє себе як фундаментальна основа пізнання, передавання знань від покоління до покоління та спілкування, як специфічний прояв «мовного світобачення». За її допомогою створюються нові мови, нові знаково-символічні системи, нові системи знань. У такій якості вона здійснює первісні загальні акти категоризації та інтерпретації, завдяки яким суб'єкт долучається до соціально-історичного процесу пізнання – історичного досвіду певної мовної спільноти, суспільної пам'яті та культурних надбань людства. Таким чином, у природній мові виразно окреслюється «сила слова» – мовне регулювання і нормування, його вплив на стандартизацію мислення¹¹. Однак своєрідність природної мови, як надзвичайно складної знакової системи, особливості її організації, що знаходять свій прояв у специфічному підборі або ж утворенні слів і формах їх сполучення, у наявності широкого спектру засобів словотворчого, лексико-синонімічного, контекстуально-синонімічного (тропи), синтаксичного увиразнення мовлення визначають наявність певних труднощів її використання у наукових текстах. Означені чинники вказують на потребу формування наукової мови, як особливої системи мовних знаків, логічно сконструйованої, що характеризується точністю своєї побудови за чітко окресленими правилами, здатної означати та позначати знання. Одним із основних шляхів розвитку мови науки є формування її термінології, особливо терміносистеми, котрі є ознакою національної самоідентифікації певної галузі наукових знань, потужним рушієм їхнього поступу, а також визначальним засобом розвитку і збагачення національної мови в цілому. Істотною властивістю наукової мови є зв'язок її термінології з теорією, при цьому сенс навіть відомих загальнонаукових термінів з плином часу може змінюватися і корегуватися залежно від історичного контексту, концепції автора, причетного до їх розроблення, еволюції самої наукової дисципліни.

Терміни (лат. *terminus* – межа, кінець) – це ключові, найбільш інформативні слова й словосполучення у мові науки та професійному спілкуванні. У формі мовних виразів вони слугують для відокремлення та позначення понять у різних галузях наукової та практичної діяльності.

Нині існує широкий спектр визначення сутності терміна. Такий стан речей пояснюється не тільки достатньо молодим віком термінознавства – науки, яка вивчає походження, закономірності створення і функціонування термінів, їх структуру, форму, значення, займається їхнім упорядкуванням та стандартизацією. Справа у тому, що термін є об'єктом дослідження багатьох наук і кожна з них прагне виділити у ньому найбільш суттєві для неї риси та властивості, специфіку їх прояву у взаємодії з іншими об'єктами та явищами навколишнього світу. Ми процитуємо визначення сутності терміна, що концентрує його функціональне призначення, тобто як «слово чи усталене словосполучення, що виражає спеціальне поняття науки, техніки або іншої галузі людської діяльності, та має дефініцію, яка розкриває ті ознаки цього поняття, що є релевантними саме для цієї галузі»¹². З погляду логіки термін, який може складатися з кількох слів – терміноелементів («архівний фонд», «родинний архівний фонд», «архівний опис», «архівна справа»), постає саме у поєднанні двох його складових – знакової та понятійної. За допомогою знакової складової позначають предмет, клас предметів (денотат, референт), а понятійна слугує для відображення ознак цього предмету (класу предметів).

Терміни народжуються у тексті (усному чи письмовому) і кристалізуються у межах термінології, особливо в терміносистемі – мовній моделі галузі спеціальних знань, діють як їхні елементи у системних логічних і мовних зв'язках, набуваючи ознак теоретичного й прикладного характеру. Своє головне призначення, як засіб позначення спеціальних понять, вони виконують, перебуваючи в кількох сферах – у лексико-семантичній системі певної мови, терміносистемі певної галузі знань та у межах теорії цієї галузі. У цьому сенсі особлива роль належить науковим термінам – більш специфічним за смыслом і чітко визначеним за своїм змістом. Концентруючи основні та істотні ознаки понять, ці терміни є елементами наукового апарату теорій, концепцій, схем, тобто самого процесу пізнання – від постановки гіпотези до отримання теоретичних знань. Перебуваючи у «вузлах» певної теорії чи концепції, вони нерідко стають точками зростання теоретичних знань. Отже, в контексті гносеологічних можливостей даного виду термінів слід підкреслити їхню здатність фіксувати та закріплювати результати наукового пізнання, сприяти таким чином відкриттю та накопиченню нових знань¹³.

Професійна мова українських архівістів охоплює великі масиви знань, репрезентує практично весь діапазон проблем архівістики. Зокрема, за допомогою термінів позначають сутність архівознавства як системи знань про архіви, комплексну науку та навчальну дисципліну, називають об'єкти та процеси діяльності в архівній галузі – види архівних установ і професій, носіїв документної інформації, облікових і пошукових документів, архівних робіт й технологій, способи забезпечення збереженості документів, деталізують спектр загальних і спеціальних понять, що торкаються розуміння сукупного архівного фонду держави та її сукупної архівної спадщини – генезису, правових засад функціонування, структури, специфіки типового складу документів тощо. Архівна термінологія як сукупність термінів, поєднаних між собою логічними, понятійними зв'язками, є системним об'єктом, тобто терміносистемою, що базується на певному понятійному каркасі. У структурі терміносистеми на початковому, «стихійному» етапі її функціонування всі типи логічних зв'язків – родо-видові, підпорядкування (координації), цілого і частини, тотожності (синонімії), протилежності, також її межі виявляються переважно невиразно, імпліцитно. З плином часу через відомі причини (суспільно-політичні умови, соціальні та ціннісні орієнтації, політика держави в архівній галузі, умови дослідницької праці, рівень розроблення теоретичних і прикладних аспектів архівознавства, система організації ретроспективних документальних комплексів, їхній склад, виникнення нових способів документування, зберігання, передавання та використання документної інформації тощо) терміносистема переживає еволюцію, яка може позначитися на основних ознаках термінів, тлумаченні їхнього значення в дефініціях, також на їхній структурі, межах, співвідношенні з іншими термінами галузі та на міждисциплінарному рівні. Слід підкреслити, що термінологічні поля архівних термінів відображають певну «географію мов», їхнє походження, особливості історичного розвитку, формування інтелектуальної культури¹⁴. Треба додати, що не завжди поняття і терміни співпадають між собою. Отже, архівна термінологія у процесі свого становлення і формування неодмінно потребує дослідження її генезису, еволюції, аналізу внутрішніх чинників розвитку і зовнішніх впливів, також упорядкування, нормалізації, кодифікації, за допомогою яких відбувається усунення наявних відповідностей помилкового

характеру, зняття надлишкової синонімії та полісемії. Вирішенням цих проблем опікується у межах архівознавства спеціальна наукова дисципліна – архівознавче термінознавство, об'єктом якого є архівна термінологія, а предметом – кодифікація (виявлення й описування норми архівної термінології), нормалізація (забезпечення дотримання норми архівної термінології, цілеспрямоване втручання в процес її еволюції), а також дослідження історії архівної термінології та розроблення на цій основі її теорії¹⁵. Основним засобом кодифікації та внормування термінології є термінологічна діяльність з підготовки різного виду термінологічних словників.

Формування понятійного апарату та термінології науки починається з перероблення концептуально-семантичних ресурсів донаукової або позанаукової свідомості у межах науки саме як теоретичної свідомості¹⁶ та стає підсумком тривалого досвіду процесу пізнання багатьма поколіннями інтелектуалів й фахівців-практиків. У гуманітарних науках творення понять має свою специфіку та здійснюється за допомогою міркування, судження, висловлювання, пояснення, котрі концентрують в собі ідею (певну спрямованість думок), яка є стрижнем будь-якої теорії, сприяє узагальненню й розставленню акцентів у матеріалі, що досліджується. При цьому методологія й аналітика поєднуються з використанням природної мови та з викладом матеріалу у формі вільного розмірковування на перетині різних «горизонтів» науки, культури та мистецтва. Певні особливості властиві також запровадженню терміна у гуманітарні науки і полягають у тому, що йому часто не дають відразу чіткого визначення (дефініції), тобто його смисл «нарощується» поступово, у процесі викладу теорії (концепції), розгортання міркувань і суджень. У цьому сенсі актуалізується значення науково-дослідної рефлексії в її внутрішніх (особиста рефлексія дослідника) і зовнішніх (історія науки, методологія дослідження) формах, яка має позитивний та критичний характер, і пов'язана з вдосконаленням наукового знання, насамперед теоретичного, з формуванням його понятійного апарату та термінології.

Таким виразним прикладом є студія «Повага до фонду та принцип походження. Історія, теорія, практика»¹⁷ Е. Лодоліні (Elio Lodolini), визначного вченого, безперечного лідера італійської та європейської традиційної школи архівної науки, автора понад сотні статей і книг, котрі домінують у фаховій літературі. Енциклопедичні знання, працездатність дали змогу йому акумулювати

великі пласти історичної інформації та провести результативне вивчення історії архівів не тільки Італії, але й країн Європи, Азії, Африки, Латинської Америки, здійснити цінні історіографічні пошуки, примноживши проблемні поля та тематичні напрями досліджень в архівознавстві другої половини ХХ ст. Активну дослідницьку роботу архівознавець органічно поєднав з викладацькою діяльністю, яка йшла на користь його науковим студіям, істотно збагачуючи їх зміст. У працях Е. Лодоліні закладались основи визначення предмету, структури, дисциплінарного статусу, дидактичного образу і функцій італійського архівознавства, надзвичайно важливого блоку питань для його самоідентифікації та подальшого розвитку. Слід підкреслити орієнтацію творчих зусиль вченого на загальнолюдські цінності, яка поглиблювала інтелектуальний потенціал його праць. На жаль, творчість архівознавця досі практично невідома в Україні. Чи не єдиною згадкою про неї залишається рецензія на монографію Е. Лодоліні «Архівознавство: Принципи і проблеми» (1984)¹⁸, підготовлена доктором історичних наук М. Варварцевим. Автор докладно проаналізував цю працю Е. Лодоліні, виділив ключову проблематику дослідної рефлексії вченого, окреслив горизонти комплексного вивчення та узагальнення його наукового доробку. Публікація містить факти з біографії, науково-дослідної, науково-організаційної та педагогічної діяльності Е. Лодоліні, також у ній висвітлено його участь у міжнародній співпраці архівістів¹⁹.

У своїй статті «Повага до фонду та принцип походження. Історія, теорія, практика» Е. Лодоліні зосередив увагу на аналізі ключових ознак двох основоположних термінів архівістики, дослідив їх походження, еволюцію, суттєві, на його погляд, відмінності між ними, особливості практичного застосування в архівній галузі Італії, а також Франції та Німеччини. Наукові підходи автора ґрунтуються на багатій джерельній базі та історіографії проблеми.

«Повага до фонду» (*respect des fonds*) і «принцип походження» (*principe de provenance*), – відзначив учений, – два базові архівні терміни, принаймні з середини ХІХ ст. Архівісти часто розуміють їх як синоніми, однак, на його переконання, ці терміни істотно різняться між собою, оскільки дефініція другого терміна є глибшою за своїм змістом і містить у собі ознаки першого. Сутність «поваги до фонду», вперше обґрунтованої в «Інструкції з упорядкування та систематизації документів у департаментських

архівах» від 24 квітня 1841 р., у загальному сенсі означала, що архівний фонд не можна штучно розділяти або змішувати з документами іншого походження. За словами Е. Лодоліні, в історії архівної справи Європи це не було абсолютною інновацією. Відомо, що виданий 1599 р. наказ для муніципальних архівів Неаполя містив вимогу організовувати документи кожного відомства окремо, а у наказі 1736 р. для муніципальних архівів Риму було вказано, що документи кожного відомства необхідно розмістити в окремій шафі. На початку XVIII ст. було видано аналогічні накази, що стосувалися впорядкування родинних архівів. Папа Григорій XVI 30 січня 1838 р. також наказав об'єднати документи конгрегацій в єдиному сховищі, при цьому документи кожної з них обов'язково мали зберігатися окремо. Таких прикладів, на думку Е. Лодоліні, можна навести багато, і всі вони відображають, певною мірою, загальне розуміння сутності терміна «повага до фонду». Повертаючись до змісту Інструкції 1841 р., він підкреслив, що задекларовані в ній ідеї окреслювали зв'язки між архівними документами фонду на підставі їх походження та сприяли встановленню єдиного та раціонального порядку його організації на принципах єдності та непорушності. Однак французькі архівісти допускали здійснення класифікації документів фонду за темою (предметом), тобто за принципом пертиненції (приналежності, лат. *pertineo* – належати, мати відношення, сприяти), дотичного до інших за своєю природою документальних комплексів – до колекцій. На його думку, А. Бреннеке (Adolf Brenneke) влучно порівняв такий підхід з перебудовою житлової споруди, під час якої її старий фасад залишають без змін, а інтер'єр істотно оновлюють²⁰.

Серед архівістів, зазначив Е. Лодоліні, існує думка, що «повага до фонду» має протистояти предметній класифікації документів, і в цьому розумінні збігається з «принципом походження». За його словами, таке розуміння віддзеркалюють «Лексикон архівної термінології»²¹, також «Словник архівів, архівознавства і сучасної дипломатики»²², «Словник архівів»²³. Два останні словники було укладено під керівництвом Б. Дельмаса (Bruno Delmas), відомого французького вченого-архівознавця. «Принцип поваги до фонду» і «принцип походження» французькою мовою визначалися як синоніми. Е. Лодоліні вважав, що саме у «Словнику архівної термінології»²⁴, виданому Міжнародною радою архівів (далі – Словник), вдалося наблизитися до розуміння відмінностей у цих термінах. Зокрема,

у ньому вказано, що «Принцип поваги до фонду / Принцип походження» є фундаментальним принципом, згідно з яким архівні документи (архівні фонди) одного походження не слід змішувати з архівними документами (архівними фондами) іншого походження. Іноді цей принцип включає «принцип поваги до первісної класифікації документів». Також відзначено, що «принцип поваги до первісної класифікації» – це принцип архівної теорії, згідно з яким архіви повинні зберігати класифікацію архівних документів, встановлену установою, що їх утворила. Отже, підкреслив Е. Лодоліні, за визначенням Словника, терміни «принцип поваги до фонду» і «принцип походження» є синонімами лише «іноді» (в деяких випадках).

«Принцип походження» є синонімом провенієнціпринципу (лат. *proventio* – народжуватися, виникати, походити), а його практичне застосування, за спостереженнями Е. Лодоліні, також має давню історію. Наприклад, документи архіву князів у Мантуї, що знаходилися у безладному стані, було класифіковано «за первісним порядком», як пише автор цієї класифікації Дж. Баретті (Giovanni Battista Baretti), тільки після вивчення діяльності історичних відомств, причетних до їхнього створення. У Флоренції 1822 р. регламент, ухвалений великим герцогом, передбачав представляти документи з урахуванням їхньої «provenienza», тобто походження. В інших випадках, збереження або відновлення первісного порядку архівних документів здійснювалося відповідно до діючого законодавства. Так, у Неаполітанському королівстві, в наполеонівський період, ст. 1 Регламенту № 1409 від 16 липня 1812 р. встановлювала, що документи верховних відомств (установ) мають зберігатися в Генеральному архіві, заснованому в Неаполі 1808 р., і в тому ж порядку, в якому були створені²⁵.

На переконання Е. Лодоліні, «принцип походження» є набагато вимогливішим, ніж «повага до фонду» у загальному розумінні, має глибинний зміст, надзвичайно важливий для архівістики. За своєю головною суттю він означає «принцип поваги» саме до первісного порядку організації документів, визначеного установою, що їх склала. Теоретичний зміст цього принципу, з позиції вченого, розкривається у твердженні, що архівний фонд повинен відповідати своєму фондоутворювачу, бути цілісним і непорушним.

В Італії, зазначив Е. Лодоліні, «принцип походження» під назвою «історичний метод» (*metodo storico*) сформульовано у середині XIX ст. Фр. Бо-

наїні (Francesco Bonaini) (1806–1874), лідером тосканської архівної школи та представником нової генерації італійських учених-архівістів, які у своїх методологічних підходах спиралися на принцип походження, як базовий принцип організації архівних документів. Сутність «історичного методу», на думку Фр. Бонаїні, полягала у повазі до первісного порядку організації документів певної державної чи приватної структури, що склався історично, як «порядок відповідно до права», оскільки установа, причетна до їх створення – це юридична особа, яка діяла в межах законодавства країни та в певну епоху, до якої належали її документи. Роль «історичного методу» він вбачав саме в реалізації класифікаційної функції.

Позначений терміном «історичний порядок» (*ordine storico*), принцип відтворення первісного порядку організації документів було затверджено італійським законодавством у ст. 7 Королівського указу № 2552 від 27 травня 1875 р.

Торкаючись особливостей організації документів у діловодстві Італії, започаткованої ще з часів Наполеона, Е. Лодоліні відзначив, що всі модифікації, допущені установою стосовно «життєвого циклу» своїх документів, є невід'ємною складовою історії цієї установи. З цього випливає, що архівісти повинні прагнути до обов'язкового збереження історично сформованих між документами архівного фонду зв'язків, а у випадку необхідності відновлення цих зв'язків намагатися не порушувати функціональні характеристики структурних підрозділів фондоутворювача, ґрунтовно вивчати історію певної установи для досягнення максимально адекватного збереження первісного порядку організації її документів. Концепція архівів, яка лежить в основі «принципу походження» означає, що жодний документ, створений установою не можна по-справжньому зрозуміти та інтерпретувати, якщо не знати причин його створення. Е. Лодоліні підкреслив, що ці основоположні вимоги знають і ними керуються всі професіонали-архівісти. Зокрема, як зазначив французький учений-архівознавець Р. А. Ботьє (Robert-Henri Bautier), певний порядок групування документів ні в якому разі не є випадковою справою або забаганкою однієї людини, а виникає автоматично, у повсякденній діяльності державної чи релігійної установи, промислового чи комерційного підприємства, родини або окремої особи. На думку італійського вченого-архівознавця Дж. Сенсетті (Giorgio Cencetti), документ, вирваний з контексту, як правило, не має жодної цінності. Аналогічні міркування, за словами Е. Лодоліні, набувають особливо важливого

значення у зв'язку з інформатизацією архівної галузі, яка зробила надзвичайно зручним пошук необхідної для користувача ретроспективної інформації. Він вважав, що його колега, відома в Італії вчений-архівознавець П. Каруччі (Paola Carucci) своєчасно і доречно закликала архівістів в умовах активного використання в архівній справі комп'ютерних технологій, широкого доступу до архівної інформації та її оперативного використання не забувати про базові принципи організації архівних документів, визначені архівною наукою²⁶. Розвиваючи її думку, Е. Лодоліні підкреслив, що і в роботі з електронними документами головним критерієм для архівістів залишається забезпечення їхньої цілісності та взаємозв'язку. В цьому сенсі вирішення вказаних проблем знаходиться не тільки в площині архівістики, але й значною мірою залежить від системи управління комплексами документів на рівні діловодства установи, яка обов'язково має контролюватися архівістами. Розробники програмного забезпечення повинні розуміти, що збереження первісного порядку документів, визначеного установою-утворювачем цих документів, є обов'язковою вимогою для архівних документів із паперовими носіями та для електронних документів, підкреслив Е. Лодоліні.

Не можна оминати увагою також статтю «Архівна теорія в Італії сьогодні»²⁷ вченого-архівознавця Д. Тамбле (Donato Tamble), званого у себе на батьківщині та за її межами автора численних праць з історії архівів, теорії та методології досліджень в архівній науці, низки публікацій, присвячених історії культури та архітектури, проблем культурної власності тощо.

Згадана стаття містить стислий аналіз тенденцій розвитку архівознавства в Італії та відображає прагнення автора на широкому історіографічному тлі простежити виникнення і розвиток його наукових форм, виявити, як змінювалися при цьому наукові пріоритети, аксіологічні орієнтири, когнітивні виміри та методологічний канон досліджень, в яких напрямках велися пошуки модерних дослідницьких технологій провідними вченими-архівознавцями, у чому полягають їхні пізнавальні здобутки. У ній вимальовується окреслена Д. Тамбле періодизація історії італійської архівної науки, що належить до складних науково-теоретичних проблем концептуального характеру. В її основі – зміна стилю мислення провідних представників італійської архівної науки. Учений також навів важливі факти, що відображають особливості розбудови архівної

справи в Італії на сучасному етапі, торкнувся тенденцій розвитку архівістики у світі.

На його переконання, не можна говорити серйозно про італійську архівну науку без відповідного рівня наукової свободи, не розглядаючи її як самостійну наукову дисципліну на власному історичному тлі розвитку, у способах мислення головних її представників, з усвідомленням властивої їй самодостатності та незалежності, і, водночас, у розгалужених й плідних взаємозв'язках на міждисциплінарному рівні та в глобалізованому культурному просторі.

Впродовж ХХ ст., на думку Д. Тамбле, в Італії відбулося широке обговорення теоретичних засад і прикладних аспектів архівознавства. Діяльність вчених, які представляли різні архівні школи, була націлена на суттєве оновлення його теоретичного фундаменту – методів, понять, термінології, розвитку міждисциплінарних зв'язків. У сукупності ці напрацювання відображають образ італійської архівної науки, її здобутки, що знайшли визнання на міжнародному рівні.

Йшлося про такі ключові проблеми:

- взаємозв'язок історії з науковими дослідженнями;
- роль архівів, бібліотек і музеїв у суспільстві;
- дисциплінарний статус архівної науки та її автономія;
- архівна наука та інформатика;
- архівний менеджмент;
- система організації архівних документів у межах архіву;
- облік архівних документів та їхнє архівне описування;
- забезпечення збереженості архівних документів;
- вирішення питань стосовно знищення архівних документів, що не підлягають постійному зберіганню;
- перехід до електронних технологій та пристосування традиційних архівних технологій до вимог інформатизації архівної галузі.

Зі статті Д. Тамбле можна зробити висновок, що значна увага вчених і науковців була прикута до широкого спектру проблем організації архівних документів відповідно до принципу походження, або, як його називають в Італії, історичного методу. Пошук шляхів їхнього вирішення, започаткований у середині ХІХ ст. фундаторами італійської архівістики – Фр. Бонаїні (Francesco Bonaini) та С. Бонжі (Salvatore Bongi), був підтриманий і розроблявся впродовж ХХ ст. представниками різних

дослідницьких генерацій, особливо такими визначними вченими як Е. Казанова (Eugenio Casanova) і Е. Лодоліні, а також іншими науковцями, архівістами-практиками, які прямо чи опосередковано окреслювали певні підходи.

Серед них А. Панелла (Antonio Panella) (1878–1954), директор Державного архіву Флоренції з 1932 р., згодом – куратор архівів Тоскани. Він теоретично обґрунтував унікальність архівів, відмінність архівів від бібліотек і музеїв, заперечував об'єднання архівних документів в єдиний комплекс без аналізу їхнього походження²⁸.

Його науковий підхід підтримав учений Дж. Сенсетті (Giorgio Cencetti) (1908–1970), який довів протилежність природи архівів й бібліотек, необхідність застосування у цих установах різних методів організації та опрацювання їхніх матеріалів. Засадничою ознакою історичного методу, за його оцінкою, є природно сформований зв'язок архівних документів з їхнім утворювачем, котрий визначає єдність та цілісність ретроспективних документальних комплексів²⁹.

Творчість Л. Кассезе (Leopoldo Cassese) (1901–1960) ознаменувала в архівній доктрині перехід до історизму та соціологічного бачення, що базувалися на здобутках європейських інтелектуальних течій, зокрема, на концепціях Й. Г. Дройзена і М. Вебера. Він також запровадив в архівістику принцип «avalutativita» (відсутність оцінок), що означав абсолютну недопустимість з боку архівістів суб'єктивних оцінок, викликаних ідеологічними упередженнями або власними уподобаннями стосовно архівних документів, з якими вони працюють повсякденно³⁰.

Подальший розвиток ці ідеї знайшли у працях Л. Брігульо (Letterio Briguglio), який вважав, що архів має індивідуальне «історичне обличчя». Спираючись на базові поняття етики І. Канта, він наполягав на утвердженні в суспільстві щодо архіву низки морально-етичних орієнтацій, зокрема, розуміння його природи як унікального «історичного організму», а також поваги до історично сформованого у ньому порядку організації документів³¹.

А. Д'Аддаріо (Arnaldo D'Addario) (1922–2006), один з найвідоміших представників Тосканської архівної школи, зробив акцент на необхідності ґрунтовного вивчення архівістами віддаленого у часі життя утворювачів архівних документів, у всіх його проявах і особливостях – біографії, різнобічній діяльності, історії родини тощо. Тільки таким чином вони зможуть досягти позитивних результатів в опрацюванні та організації цих документів³².

Особливу увагу в статті Д. Тамбле приділив аналізу наукового доробку Е. Лодоліні. Вчений, на його переконання, мав великий вплив на розвиток теоретико-методологічних засад італійської архівістики, починаючи з 1950-х років ХХ ст., і продовжує впливати в наші дні. Все своє життя він присвятив інтенсивній та багатогранній науковій діяльності в архівній галузі, всім її складовим частинам, приділяючи пильну увагу як теорії, так і професійному статусу архівістів. Неодноразово Е. Лодоліні наголошував, що архівіст повинен дотримуватися винятково вимог архівної науки, яка є самодостатньою наукою, також має пишати своєю професією. У своїх численних публікаціях він рішуче виступив за розмежування архівознавства з бібліотекознавством та інформатикою, критикував розуміння організації документальних комплексів архіву на підставі бібліотечних систем класифікації, вважаючи це серйозною методологічною помилкою. Гуманітарій послідовно обстоював автономію італійської архівної науки, доводив, що вона має давні історичні традиції та наукові здобутки, власний теоретичний фундамент – понятійний апарат, принципи, методи, термінологію. Такі висновки надавали йому підстави акцентувати увагу на удосконаленні системи підготовки архівістів та їхньої професійної автономії, зазначив Д. Тамбле. У монографії «Архівознавство: Принципи та проблеми», яка витримала понад десять перевидань і була перекладена англійською, іспанською та французькою мовами, Е. Лодоліні обґрунтував початок формування архіву в практичній діяльності певної структури, державної чи приватної, під час якої накопичуються документи, пов'язані між собою специфічними та необхідними зв'язками і таким чином, що кожен документ впливає на всі інші та водночас, зазнає впливу від них. На відміну від багатьох своїх колег, він проводив чітку межу між комплексами документів, що створюються в установі на рівні її діловодства, та тією їх частиною, яка на підставі певних критеріїв відбору переходить на зберігання в архів і стає джерелом поповнення архівної документальної спадщини держави. Вчений активно захищав фундаментальний «принцип походження» архівних документів у значенні «принципу поваги» саме до порядку їх первісної організації, визначеної фондоутворювачем. Він інтерпретував архіви як сукупність внутрішньо цілісних комплексів архівних документів, утворених юридичними чи фізичними особами, котрі визнаються сус-

пільством цінними для потреб культури й наукових дослідів і призначені для постійного зберігання. У структурі архіву він виділив два ключові елементи: цілісні комплекси архівних документів, тобто архів у цілому і взаємозв'язки, взаємовідносини між архівними документами всередині певного комплексу. Без цих елементів архів не має жодного сенсу, а значення кожного, окремо взятого документа применшується або часто перекручується, наголошував Е. Лодоліні. Його теоретико-методологічна рефлексія й узагальнення спиралися на надійну основу ретельно вивченого й проаналізованого різноаспектного матеріалу, конкретних фактів, широкий спектр текстів документального і нарративного характеру³³.

З другої половини 70-х років ХХ ст., зазначив Д. Тамбле, в італійській фаховій літературі виразно окреслилося очікування зміни архівної парадигми. Традиційні концепції вчених і науковців піддавалися з боку представників нової генерації дослідників аналізу, однак не для того, щоб відмовитися від напрацювань попередників, а радше для їхнього переосмислення у новому контексті. Це, зокрема, засвідчили праці Ф. Валенті (Filippo Valenti), в яких він дослідив історію архівознавчої думки, починаючи з ідей А. Бреннеке (Adolf Brenneke, 1875–1946), пояснив феноменологію архівів та обґрунтував їхню типологію³⁴.

Дослідниця І. Росієлло (Isabella Zanni Rosiello) акцентувала увагу на вивченні природи історичних джерел, історії архівної справи у загальному контексті історії культури. Використовуючи такі ключові поняття як влада, монтаж пам'яті, управління пам'яттю, маніпуляції пам'яттю, вона поставила на обговорення питання про стосунки між архівами та владою. Архівісти, на її думку, зобов'язані плекати історичну пам'ять, бути посередниками між архівними документами та дослідниками. Вони також повинні всебічно вивчати історію архівів, динаміку їхньої трансформації та формування, пояснювати інституціональне та бюрократичне тло, на якому відбувалося їхнє становлення та розвиток³⁵. М. Станічі (Mario Stanisci) обґрунтував культурну цінність архівів, їх унікальність і довів, що поряд з творами мистецтва, археологічними та архітектурними об'єктами, вони є надбанням культури певного народу³⁶.

Завершуючи свій аналіз, Д. Тамбле відзначив, що, зважаючи на процеси глобалізації та інформатизації, які відбуваються у світі, необхідно переосмислити теоретичні та прикладні аспекти архівної науки на основі її широкої міждисциплінарної співпраці з філософією, історією,

правом, дипломатикою, а також з соціологією, герменевтикою, семіотикою, структуралізмом. Архівісти повинні поєднати свої історичні традиції, професійний досвід з новими архівними технологіями, специфічними ноу-хау в наукових дослідженнях, спираючись при цьому на сучасну та чітку архівну парадигму. Адже погляд на архіви формується під впливом конкретизації різних архівних технологій та процесів, цілей, результатів архівної діяльності, і, особливо, від обраних шляхів й методів організації та збереження архівних документів, забезпечення доступу до їх інформації користувачів. У цьому контексті традиційний «принцип походження» архівних документів, на його думку, має бути доповнений «принципом реконструкції», який з часом буде враховувати всю багатогранність процесів, що відбуваються в архіві, зокрема, широке розповсюдження нових видів документів і носіїв інформації, та забезпечувати регулювання зв'язків між документами фонду, їхню життєдайність.

Проблеми фондування архівних документів розглянуті М. Дюшеном у студії «Повага до фонду в архівознавстві: теоретичні принципи та практичні проблеми», а також в її дещо розширеній версії під назвою «Теоретичні принципи та практичні проблеми поваги до фонду в архівній науці», надрукованої у часописі канадських архівістів «Archivaria»³⁷. На переконання вченого, «принцип поваги до фонду», запроваджений у практику роботи французьких архівів Інструкцією від 24 квітня 1841 р., є фундаментальним в архівознавстві, а його головна сутність полягає у збереженні цілісності та неподільності архівного фонду, утвореного юридичною чи фізичною особою. Теоретичний зміст цього принципу розкривається у твердженні, що архівний документ має розглядатися тільки як органічна частина цілого, адже оцінити його повною мірою поза контекстом утворення неможливо. На практичному рівні, з огляду на міркування М. Дюшена, застосування «принципу поваги до фонду» супроводжується ґрунтовним вивченням історії фондоутворювача, істотних рис організації його діловодства, з'ясуванням історії самого фонду. Отримані результати стають підставою для визначення схем класифікації архівних документів, їхньої систематизації, також для розуміння сутності архівного фонду як складної, структурно цілісної сукупності документів. Недотримання цього принципу призводить до руйнації структури архівних фондів, утворених із документів, що відносяться до пев-

ного фондоутворювача, та створює труднощі у вирішенні багатьох термінологічних питань, підкреслив учений.

Критичні зауваження, що часом надходили від архівістів стосовно «принципу поваги до фонду», на думку М. Дюшена, лише відображали окремі проблеми, пов'язані з його практичним застосуванням. Він був переконаний, що цей принцип в цілому підтримано архівною спільнотою, і, певно, вже ніколи не буде поставлено нею під сумнів у своїй основі. Варто підкреслити, що вчений був прибічником застосування жорсткої версії принципу неподільності фондів, на кшталт німецького реєстратурпринципу, і шкодував про неможливість його запровадження в країнах, де панували традиції невтручання в систему діловодства організаційних структур (Іспанія, Італія, Франція)³⁸.

Серед головних причин, що дійсно заважали послідовному втіленню «принципу поваги до фонду» в архівну галузь, М. Дюшен вважав стрімке реформування, починаючи з кінця 40-х років ХХ ст., у країнах Західної Європи структури органів державної влади, збільшення чисельності державного апарату, якому, крім традиційних функцій, доводилося на місцевому рівні вирішувати широкий спектр складних завдань, пов'язаних з демократизацією, деколонізацією, децентралізацією, федералізацією або автономізацією системи управління. Наприклад, у післявоєнній Франції в ході державного будівництва вирішувалися питання відновлення республіканської законності, денацифікації, оформлення виходу або диверсифікації статусу колоній у процесі розпаду французької імперії. Коли архівні фонди різних установ, що виникали явочним порядком і швидко змінювали одна одну, почали надходити на державне зберігання, архівістам важко було визначити їхні хронологічні межі, а також саму ієрархію стосунків між джерелами комплектування, коло їхньої компетенції³⁹. Також суттєвою причиною, за спостереженнями М. Дюшена, були помилки, яких допускалися архівісти у трактуванні цього базового терміна архівної науки та архівної справи.

Враховуючи означені проблеми, вчений у своїх публікаціях підтвердив непорушність «принципу поваги до фонду», а також визначив низку найсуттєвіших ознак для ідентифікації фондоутворювача як самостійної юридичної особи, зокрема:

- установа повинна мати назву, бути юридично зареєстрованою, а підтвердженням цього слугує офіційна дата її реєстрації;

- установа повинна мати чітко визначені та стабільні функції, компетенцію, підпорядкованість;
- визначені функції, компетенцію, підпорядкованість закріплено у правовому офіційному акті;
- наявність документа, що регулює внутрішню організацію діяльності установи (штатного розпису);
- установа повинна мати відповідального керівника з відповідними повноваженнями, підтвердженими офіційним документом.

Він закликав архівістів уважно вивчати історію фондоутворювача і запропонував кілька рішень щодо фондування архівних документів у таких типових ситуаціях, як реорганізація фондоутворювача-установи, що супроводжується зміною його повноважень або назви, повна ліквідація фондоутворювача-установи з наданням її функцій іншій установі.

Доречним буде звернення до студії відомого канадського вченого-архівіста Т. Кука (Terry Cook) «Архівна наука і постмодернізм: нові формулювання для старих понять»⁴⁰, в якій досліджено ключові ознаки постмодернізму, його вплив на архівознавство, проаналізовано зміни, що відбулися в архівній парадигмі наприкінці ХХ ст. На переконання автора, постмодернізм як новітня інтелектуальна течія не тільки міцно вкоренився в літературознавстві та у філософії, але й поширив свій вплив також на інші гуманітарні науки, позначився на розвитку мистецтва. При цьому він розмиває межі між філософією, історією та літературою, наукою і політикою. Ще одним наслідком такого стану речей є ускладнення теорії інформації, котра під «дахом» постмодернізму значно активізувала співпрацю на міждисциплінарному рівні з філософією, лінгвістикою, семіотикою, структуралізмом, герменевтикою тощо. Загалом постмодернізм впливає на таку велику кількість аспектів життя суспільства, вважає вчений, що може розглядатися як своєрідна культура сьогодення і тип мислення.

У багатогранному інтелектуальному просторі постмодернізму Т. Кук акцентував увагу на його знакових персоналіях і запропонованих ними когнітивних підходах, котрі окреслили нові обрії та можливості процесу пізнання і певною мірою, на його думку, позначаються на теоретичних й прикладних засадах архівознавства. Зокрема, вчений виділив наповнені парадоксами та іронією філософські студії М. Фуко, які формують основу для розуміння можливих умов існування різних знань в одну епоху та формування їхніх дис-

курсивних практик, також виокремив стратегії деконструкції (один із ключових термінів постмодернізму) цих знань і навіть самої мови, на якій вони ґрунтуються, репрезентовані працями Ж. Дерріди. Загалом постмодерністський тон у культурній свідомості – це тон «іронічного сумніву», зазначив учений, коли ніщо не береться за чисту монету, тон, позначений скептицизмом щодо основоположних засад західноєвропейської філософської думки. Т. Кук підкреслив, що постмодернізм не тільки поставив під сумнів низку її фундаментальних понять – про істину, об'єктивність знань, історичну реальність, але й виступив з деконструкцією теоретико-методологічних здобутків попередників. Вивчення будь-якого історичного феномену на підставі дискусій щодо його інтерпретацій, культурний плюралізм, мова як основний смислоутворюючий фактор та її вплив на мислення й поведінку, владні відносини, які формують документальну спадщину – це вектори дослідної рефлексії постмодерністів, за спостереженнями Т. Кука. Хоча текст і розглядається ними як свідомо побудований продукт, однак ця свідомість може бути настільки трансформованою в напівсвідомі або навіть у несвідомі моделі соціальної поведінки особистості, також організаційного процесу або подання інформації, що його зв'язок із зовнішніми реаліями навколишнього світу та з владними структурами може виявитися цілком прихованим.

На думку Т. Кука, вплив постмодернізму на архівознавство позначився у двох напрямках. Перший з них ґрунтується, як вже зазначено, на висновку про його всеохоплюючий вплив на гуманітарні науки. В цьому контексті, вважає вчений, слушною є думка його колеги, професора архівістики Т. Іствуда (Terry Eastwood) про те, що слід вивчати політичну, економічну, соціальну та культурну сфери того чи іншого суспільства, аби зрозуміти його архіви, і що ідеї про архіви, які панують у будь-який історичний період, є, без сумніву, відображенням течій в інтелектуальній історії⁴¹. Логіка цих міркувань, вважає Т. Кук, підсилює впевненість у тому, що постмодернізм обов'язково буде впливати на архівістику, а відтак архівістам краще почати аналізувати, чому і як це відбувається, і, відповідно, внести певні корективи в архівну науку та архівну практику.

Зміст другого напрямку відображає власне розуміння інтелектуалами сутності історичного документа та архіву, їхньої ролі в суспільстві. Одним з його проявів, зазначив Т. Кук, є зро-

стаюча кількість літератури з історії архівів, написаної не архівістами. Це, зокрема, ілюструє праця французького історика, представника Школи «Анналів» Жака Ле Гоффа (Jacques Le Goff) «Історія і пам'ять» («History and Memory», translated by Steven Rendall and Elizabeth Claman, 1992), в якій її автор відзначив, що документ не є об'єктивним, чистим сировинним матеріалом, але відображає минулу/сучасну владу суспільства над пам'яттю і над майбутнім, документ – це те, що залишається. За його словами, цілком не випадково, що перші архіви у стародавній Месопотамії, Єгипті, Китаї та доколумбовій Америці безпосередньо були пов'язані з владними структурами, бізнесом чи торгівлею, або це були архіви фараонів, імператорів, королів. Столиці у цих і пізніших цивілізаціях стали, на думку Жака Ле Гоффа, центром політики пам'яті, де сам володар розгортає на усій підвладній йому території програму запам'ятовування, в центрі якої знаходиться він сам. Спочатку творення пам'яті, а потім контроль над нею призводять до контролю над історією, значить і над міфологією, а в кінцевому результаті над владою⁴².

Т. Кук також зупинився на працях М. Фуко «Археологія знання» (Michel Foucault «The Archaeology of Knowledge», New York, 1972, originally in French in 1969) і «Архівна лихоманка» Ж. Дерріда (Jacques Derrida «Archives Fever: A Freudian Impression», Chicago and London, 1996, originally in French in 1995, from 1994 lectures), в яких, за його оцінкою, провідні представники постмодернізму, вдаючись до історичного аналізу, зосередили свою увагу на системі «автор-джерело», порушили питання про історичну реконструкцію, епістемологічну сутність і функцію історичного джерела, роль архівів у збереженні історичної спадщини та у формуванні офіційної чи санкціонованої історичної пам'яті держави. Показовим є той факт, що Ж. Дерріда дав філософське обґрунтування сутності історичного документа та політичної функції архіву. І все ж, на переконання, Т. Кука ставлення постмодерністів до історичних джерел і архівів у цілому має амбівалентний характер. Його головні причини криються в їхній зосередженості на пошуку знакових і мовних універсалій і, насамперед у проблематизації самого поняття «історичний документ», його специфіки, критеріїв достовірності та тієї ролі, яку виконують історичні джерела в адекватній реконструкції минулого, а також у розумінні архівів як слідів уже неіснуючих або знищених світів. З іншого боку, на думку Т. Кука, заклопотаність

постмодерністів «семіотично побудованими контекстами» створення документів певною мірою перетинається з технологіями контекстуального аналізу, до якого вдаються архівісти, вивчаючи багатогранні зв'язки між архівними документами та їхніми утворювачами. Однак ці «точки перетинання» є дещо умовними. Адже постмодернізм по суті поставив під сумнів основоположні формулювання архівознавства та вимоги до архівної професії: що архівні документи є продуктами діяльності установи чи особи; «принцип походження» архівних документів пов'язаний саме з їхнім утворювачем, а не корениться в мовному дискурсі, що усталені принципи організації та технології описування архівних документів мають закріпити їх історично сформовану структуру; що саме архівісти є неупередженими хранителями архівної документальної спадщини.

Статус і роль архівознавства у сучасному постмодерністському світі, зазначив Т. Кук, націлює архівістів уважно проаналізувати засади своєї дисципліни та всієї практики. Він підкреслив, що постмодернізм не став єдиною причиною для переосмислення «основних заповідей» архівної науки. Потреба у цьому зумовлена процесами глобалізації та інформатизації суспільства, суттєвими змінами в його документуванні, виникненням нових видів документів і носіїв інформації, актуалізацією забезпечення інтелектуального доступу до архівної інформації та тією роллю, яку виконують архіви у вирішенні цих проблем. Нові комунікаційні системи радикально трансформують простір і час, фундаментальні виміри життя окремої людини і всього суспільства в цілому. Ці чинники в поєднанні з впливом постмодернізму формують основу для нового сприйняття в суспільстві архівних документів, архівів і самої професії архівіста. У такій ситуації цілком закономірно постає питання: чи вказані вченим чинники дійсно відбивають зміну в парадигмі архівістики, чи мова йде про часткову корекцію у змісті професійної діяльності архівістів? Відповідь Т. Кука є абсолютно чіткою – починаючи з кінця ХХ ст. відбувається зміна архівної парадигми і в новому ХХІ ст. її інтенсивність буде наростати та становитиме «виклик» мисленню та праці архівістів. Отже, перед архівознавством окреслюється низка концептуальних проблем, що вимагають вивчення та роз'яснення.

У цьому контексті він вважав доречним звернутися до праці «Структура наукових революцій» (The Structure of Scientific Revolutions, 1960) фізика та історика науки, представника так званої

«історичної школи» американських філософів Т. Куна (Tomas S. Kuhn, 1922–1996). Ця студія належала до однієї з найчастіше цитованих у зарубіжній гуманітаристиці другої половини ХХ ст. і, по суті, стала своєрідним «струсом» для традиційного наукового світогляду. Досліджуючи історію науки, Т. Кун дійшов до висновку, що її розвиток не є поступовим нагромадженням фактичних даних і все більш точніших теорій, а позначений циклічністю з наявними специфічними стадіями та відповідною динамікою. На його переконання, цей процес є закономірним, а для розуміння його сутності та передбачення змін у ньому слугує концепція парадигми – одне з центральних понять в теорії Т. Куна. В широкому розумінні це поняття означає сукупність переконань, цінностей і технологій, що поділяються членами певного наукового співтовариства. Він доводив, що парадигма в історії науки відіграє визначальну, складну і часом неоднозначну роль, але в цілому вона сприяє науковому прогресу, є його потужним каталізатором. Парадигма здійснює пізнавальну і нормативну функції, а її утвердження в суспільстві супроводжується істотним переосмисленням усталених наукових ідей, підстав і підходів. Дію парадигми вчений пов'язував з періодом «нормальної науки» – термін, яким він позначив дослідження, що міцно спираються на одне або декілька досягнень і визнаються науковим співтовариством протягом певного часу як основа для його практичної діяльності. Зміна парадигми відбувається завдяки науковим революціям, у ході яких формується нова наукова картина світу і відбувається перехід наукового товариства до нових світогляду і системи цінностей, наголошував Т. Кун.

До чого веде зміна архівної парадигми, чи означає це відмову від історично сформованих традицій діяльності архівістів? Т. Кук вважав, що в епоху постмодерну ці традиції не вмирають, а повинні звільнитися від застарілих і тимчасових інтерпретацій, форм, методів, технологій. На його думку, професія архівіста, коріння якої сягає у позитивізм ХІХ ст., має спиратися у нових реаліях з одного боку на свої усталені базові концепції, методологію та стратегії, а з іншого – вийти на істотно новий рівень їхнього узагальнення.

Які ж месиджи надіслав гуманітарій до «Вавилонської вежі архівістів» з її розгалуженою географією країн, багатством мов, національних традицій архівної та інтелектуальної культури, прагнучи порозуміння, єднання зусиль і напрацювань?

На переконання Т. Кука, зміна архівної парадигми спонукає архівістів не тільки ідентифікувати самих себе як хранителів документальної спадщини, а й усвідомити виняткову важливість власної участі в історичному процесі, утверджувати та поглиблювати свою активну роль у формуванні суспільної пам'яті людства. Архівісти повинні розуміти свої ідеї, методологію та стратегії, що постійно розвиваються і адаптуються до появи нових видів документів і носіїв інформації, до стрімких змін у діяльності державних і приватних структур, які їх створюють, до трансформацій в їхньому менеджменті, системі документотворення, професійній культурі, при цьому треба також враховувати потреби користувачів архівної інформації, а також правові, соціальні, культурні, технологічні тенденції сучасного поступу суспільства. Всі ці зміни архівісти повинні вміти розпізнавати, системно досліджувати та формулювати, концептуально працювати з їхнім впливом на архівні теорію, методологію і практику, зазначив Т. Кук.

Він був переконаний, що необхідно максимально наблизити архіви до людей, заохочувати їх цікавитися й користуватися ними, виховувати в них таким чином розуміння ідентичності, відчуття власної причетності до історії та культури своєї країни. Архіви, підкреслив учений, не можуть бути виключно тією територією, де тільки професіонали мають можливість задовольняти власний інтерес до історії або до спілкування зі своїми колегами чи іншими дослідниками, архіви є священною публічною інституцією збереження суспільної пам'яті людства, яка має бути широко доступною.

Т. Кук закликав архівістів залишатися прибічниками традиційних основоположних засад архівознавства («принцип поваги до фонду», «принцип походження», контекст, еволюція, порядок документів), але надати їм сучасного імпульсу. Адже інформатизація архівної галузі, спрямована на істотне розширення інтелектуального доступу до архівної інформації та її оперативне отримання користувачем, вимагає від архівістів пристосування традиційних архівних методик, технологій та процесів до нових реалій. В сучасних умовах робота архівістів з електронними документами стає все більш активною і вагомою, однак, з іншого боку, вони втрачають абсолютний контроль над доступом до них і методами їх пошуку. Відтак у своїх теоретичних побудовах архівісти мають перейти від аналізу властивостей та характеристик документів до аналізу функцій, процесів, операцій, що викликають їх створення.

Він підкреслив, що важливе значення при цьому має не тільки оптимальний вибір програмного забезпечення, а й використання взаємопов'язаних між собою інформаційних технологій, що забезпечують різні архівні процеси – облік, описування, каталогізацію, використання ретроспективної інформації тощо.

Торкнувшись «принципу походження», вчений зазначив, що в сучасному світі електронних інформаційних ресурсів, локальних баз даних, систем електронного офісу, гіпермедійних документів цей базовий архівний принцип став гнучким. Йдеться про те, що він фіксує широкий діапазон документів, котрі за своєю типовою структурою та тематикою відображають не тільки історію становлення, функції, компетенцію, підпорядкованість їхнього утворювача, а й його рухливі, багатоаспектні зв'язки з соціокультурним середовищем, організаційну та управлінську культуру, людські взаємовідносини, тобто контекст. За словами вченого, «принцип походження» стає все більш пов'язаним із функціями та багатогранною діяльністю утворювача документів. На цьому тлі архівний фонд у розумінні Т. Кука – це «інтелектуальна конструкція», «концептуальна цілісність», що відображає органічний процес, у ході якого фондоутворювач створює або акумулює документи, що мають між собою природну єдність, засновану на спільності функцій, діяльності та формах використання. Саме у тісному зв'язку цих документів з їх утворювачем сконцентрована головна сутність «принципу поваги до фонду», який, на переконання Т. Кука, треба захищати⁴³.

Підбиваючи підсумок розгляду порушеної у статті проблеми, зазначимо, що пошук відповідей на питання про сутність та особливості еволюції поняття «архівний фонд» неможливо здійснити без аналізу його конкретних часово-просторових, соціокультурних та інтелектуальних вимірів – епохи, накопичення наукових знань й практичного досвіду та традиції. Ці три чинники визначали та визначають сьогодні внутрішній змінний зміст та історичну конфігурацію цього поняття, породжуючи й санкціонуючи певні теоретичні та практичні підходи в архівній справі, а також його термінологічне формулювання. Вказуючи на значення наукових знань, ми маємо на увазі провідні інтелектуальні течії в гуманітарних науках другої половини XIX ст. – початку XXI ст., а також становлення і розвиток архівознавства як системи знань про архіви, комплексної науки та навчальної дисципліни, дослідну рефлексію його фундаторів. Загалом історія формування

цього поняття нагадує «епістемологічні змагання» між теоретико-методологічними школами, поколіннями дослідників, між «консерваторами» й «новаторами», що супроводжувалися здобутками й поразками, акцентуванням уваги на певних відмінностях в його природі та в принципах і технологіях організації, часом, грою ідеологічних чинників. Це великий за обсягом фактографічний матеріал, що відображає в архівній науці, з одного боку, історію ідей, з іншого – особливості пізнавального процесу.

Як засвідчує аналіз поданих у статті публікацій, у зарубіжному архівознавстві другої половини XX ст. на тему так званих ознак поняття «архівний фонд» представниками дослідницьких генерацій було сформовано різні пропозиції на тлі переосмислення природи архівів та їхньої ролі в суспільстві, також усталених архівних принципів, методів і технологій. Це було пов'язано із зміною парадигми наукового знання, особливостями розвитку гуманітарних наук, також із швидким збільшенням у світі архівознавчого знання, ускладненням його структури, формуванням у межах архівознавства окремих теорій (експертизи цінності документів, фондування, обліку, архівного описування), чітким розмежуванням власне його теоретико-методологічних і методичних засад, необхідністю вирішення складних проблем розбудови архівної галузі. Інформатизація архівної справи та збільшення електронних інформаційних ресурсів найрізноманітнішого характеру активізували увагу архівістів до широкого спектру теоретичних і прикладних проблем, таких як поняття «електронний документ» з урахуванням особливостей його інтелектуальної та фізичної форми, розроблення політики застосування комп'ютерної техніки в архівах, принципи організації та зберігання електронних документів у контексті забезпечення їхньої справжності та інформаційної цілісності, стандартизація електронних документів, аналіз методів їхнього обліку та описування, вдосконалення засобів програмно-технологічного забезпечення архівних процесів, внесення відповідних змін у підготовку архівістів тощо. Термінологічні пошуки означеного періоду відображають зміну концепції архівів, істотне розширення меж архівознавства та активізацію його міждисциплінарних зв'язків, виникнення нових видів документів і носіїв інформації, необхідність забезпечення інтелектуального доступу до інформації про конкретний архівний документ через архівні інформаційні системи.

Важлива роль у вирішенні цих питань належала Міжнародній раді архівів. Однак новації безпосередньо зачіпали усталену практику архівів, традиції та ідеали, яким беззастережно наслідували архівісти. Цілком закономірно, що вони посилили увагу архівної спільноти до проблематики фондової організації архівних документальних комплексів і викликали широкі дискусії.

Провідні вчені-архівознавці – представники традиційної європейської архівної парадигми, зокрема, Е. Лодоліні та М. Дюшен, не тільки у своїх студиях, а й на форумах архівістів послідовно відстоювали непорушність базових принципів фондової організації та внутріфондової систематизації архівних документів, визначених архівною наукою. До безперечних заслуг Е. Лодоліні слід віднести те, що він увів у рамки суто наукового дискурсу італійського архівознавства крім поняття «принцип походження» і саме поняття походження, котре за своєю суттю є ширшим, ніж цей принцип. Поняття походження не тільки реалізується у «принципі походження», але й у вирішенні таких проблем, як формування мережі державних архівів, їхнього профілювання, також в архівному описуванні та пошуку архівних документів. Йому властива аксіологічна функція, що дозволяє порівняти архівні фонди за ступенем їхньої інформативності. Варто підкреслити, що якість використання ретроспективної інформації, зокрема, рівень її джерелознавчого аналізу також пов'язано з цим поняттям. Адже архівні документи, що становлять суспільний та науковий інтерес, не тільки значно легше знайти у тому оточенні, в якому вони історично виникли, а й з більшими повнотою і ступенем доказовості їх досліджувати та інтерпретувати.

Важливе значення для розроблення теоретичних засад і прикладних аспектів архівознавства мав запропонований М. Дюшеном метод ідентифікації фондоутворювача. Його застосування в роботі архівів Франції сприяло грамотному визначенню хронологічних меж архівних фондів офіційного походження і розробленню схем їх класифікації, що відображали тенденції розвитку та особливості функціонування фондоутворювача, а також у цілому позитивно позначилося на якості фондування, на внутріфондовій систематизації архівних документів.

Статті інших авторів – Д. Тамбле і Т. Кука тяжіють до ґрунтовного аналізу головних теоретико-методологічних змін в архівній науці наприкінці ХХ ст. – початку ХХІ ст., максимального охоплення ключових проблем сучасної

архівістики та осмислення шляхів їх вирішення, також відображають взаємопроникнення і взаємовплив ідей, які спочатку ініціювалися окремими вченими або фахівцями, але згодом поширювалися і ставали визначальними для архівної справи ряду країн і цілих регіонів. Слід підкреслити прагнення архівознавців розкрити сутність нової архівної парадигми, її наукові та соціокультурні аспекти. Можна погоджуватися або не погоджуватися з їхніми окремими думками. Зокрема, з пропозицією Д. Тамбле доповнити «принцип походження» архівних документів «принципом реконструкції», що містить ознаки «принципу пертиненції». Можна, і напевно, слід враховувати «захоплення» Т. Кука феноменом «наукової моди» кінця ХХ ст. – ідеями постмодернізму, які він спрямовує в предметне і проблемне поле архівознавства, у межі поняття «принцип походження». Проте водночас ці публікації пропагують новаторські ідеї та підходи, цінні, перспективні формулювання для архівістів, що відображають тенденції та поступ архівознавчої думки у світі, окреслюють горизонти архівної науки на майбутнє.

¹ Ретина Л. П. Историческое сознание в пространстве культуры: проблемы и перспективы исследования // *Время – История – Память: проблемы исторического сознания* / под ред. Л. П. Репиной. – М.: ИВИ РАН, 2007. – С. 3–14.

² Колесник І. І. Українська історіографія ХVІІІ – початок ХІХ століття. – К., 2000. – С. 35–36.

³ Новохатський К. Передмова // *Архівістика: термінолог. словник* / авт.-упоряд.: К. Є. Новохатський (кер. авт. кол.), К. Т. Селіверстова (заст. кер.), Н. І. Гончарова [та ін.]. – К., 1998. – С. 3–4.

⁴ *Архівістика: термінологічний словник* / Голов. архів. упр. при Кабінеті Міністрів України, УДНДІАСД; авт.-упоряд.: К. Є. Новохатський (кер. авт. кол.), К. Т. Селіверстова (заст. кер.), Н. І. Гончарова [та ін.]. – К., 1998. – 105 с.

⁵ *Українська архівна енциклопедія* / Держкомархів України, УНДІАСД; редкол.: І. Б. Матяш (голова) та ін. – К., 2008. – С. 680.

⁶ Матяш І. Б. Методологічні засади й понятійний апарат архівознавства // *Укр. іст. журн.* – 2009. – № 2. – С. 127.

⁷ Зашикільняк Л. О. Методологія історії: проблеми розвитку // *Історична наука на порозі ХХІ століття: підсумки та перспективи: матеріали Всеукр. наук. конф.* – Харків, 1995. – С. 40.

⁸ Duchemin M. Les archives dans la Tour de Babel: problèmes de terminologie archivistique internationale // *Gazette des archives.* – 1985. – № 129. – P. 103–113.

⁹ Карамшиєва Н. В. Логіка (теоретична і прикладна): навч. посіб. – К., 2011. – С.103–111.

- ¹⁰ Швырев В. С. Теоретическое и эмпирическое в научном познании. – М., 1978. – С. 237–247.
- ¹¹ Микешина Л. А. Философия науки. Современная эпистемология. Научное знание в динамике культуры: методология научного исследования: учеб. пособ. – М., 2005. – С. 239–244.
- ¹² Скороходько Е. Ф. Термін у науковому тексті (до створення терміноцентричної теорії наукового дискурсу). – К., 2006. – С. 7.
- ¹³ Лейчик В. М. Терминоведение: предмет, методы, структура. – Изд. 3-е. – М., 2007. – С. 20–32.
- ¹⁴ Медушевский В. В. Миграция терминов и системность науки // Психология процессов художественного творчества. – Л., 1980. – С. 238; Олевская В. В., Олевская М. И. К вопросу о становлении отечественного архивоведческого терминоведения и о подготовке первых многоязычных терминологических словарей // Вестн. Православ. Свято-Тихоновского гуманит. ун-та. Серия III: Филология. – 2008. – Вып. 3. – С. 85–104.
- ¹⁵ Хан-Пира Э. И. Архивоведческое терминоведение: учеб. пособ. по спецкурсу. – М., 1990. – С. 84.
- ¹⁶ Швырев В. С. Рефлексия и понимание в современном анализе науки // Вопросы философии. – 1985. – № 6. – С. 44–56.
- ¹⁷ Lodolini E. Respect des fonds et principe de provenance: Histoire, theories, pratiques / Gazette des archives. – 1995. – № 168. – P. 201–212.
- ¹⁸ Lodolini E. Archivistica: Principi e problemi / Elio Lodolini. – Milano: Angeli, 1984. – 296 p.
- ¹⁹ Варварцев М. М. Цінне джерело про сучасний стан архівної справи в зарубіжних країнах // Архіви України. – 1989. – № 2. – С. 67–68. – Рец. на кн.: Lodolini E. Archivistica: principi e problemi. – Milano: Angeli, 1984. – 296 p.
- ²⁰ Brenneke A. Archivkunde. Ein Beitrag zur Theorie und Geschichte des europdischen Archivwesens / Bearb. nach Vorlesungsnachschriften und Nachlasspapieren und ergänzt von Wolfgang Leesch. – Leipzig: Koehler a Amelang, 1953. – S. 24–25.
- ²¹ Elsevier's lexicon of archive terminology: French, English, German, Spanish, Italian, Dutch / compiled and arranged on a systematic basis by a committee of the International Council on Archives (ICA). – Amsterdam: Elsevier Publishing Company, 1964. – P. 35.
- ²² Vocabulaire des archives. archivistique et diplomatique contemporaines. – Paris: AFNOR, 1986. – 118 p.
- ²³ Dictionnaire des archives français/anglais/allemand: De l'archivage aux systèmes d'information / Ecole nationale des Chartes, Association Française de Normalisation. – Paris: AFNOR, 1991. – 243 p.
- ²⁴ Dictionary of archival terminology = Dictionnaire de terminologie archivistique: English and French, with equivalents in Dutch, German, Italian, Russian and Spanish. – 2nd rev. ed. – München; New-York; London; Paris, 1988. – P. 121, 134.
- ²⁵ Lodolini E. Respect des fonds et principe de provenance: Histoire, theories, pratiques... – С. 204–205.
- ²⁶ Ibid. – P. 207–211.
- ²⁷ Tamble D. Archival theory in Italy to day // Archival Science. – 2001. – Vol. 1, № 1. – P. 83–100.
- ²⁸ Panella A. Scritti archivistici. – Roma, 1955. – XXIX, 322 p. – (Pubblicazioni degli Archivi di Stato, XIX).
- ²⁹ Cencetti G. Scritti archivistici. – Roma, 1970. – 312 p.
- ³⁰ Cassese L. Teorica a metodologia. Scritti editi e inediti di paleografia, diplomatica, archivistica e biblioteconomia. – Salerno, 1980. – 393 p.
- ³¹ Briguglio L. Sul concetto di archivio // Rassegna degli Archivi di Stato. – 1958. – Vol. 18, № 3. – P. 287–307.
- ³² D'Addario A. Lineamenti di storia dell'archivistica sec. XVI–XIX // Archivio Storico Italiano. – 1990. – Vol. 148. – P. 1–35; D'Addario A. Lezioni di archivistica. – Bari: Adriatica, 1972. – 143 p.
- ³³ Lodolini E. Archivistica: principi e problemi: monografia / Elio Lodolini. – 10 ed. – Milano: F. Angeli, 2002. – 474 p.
- ³⁴ Valenti F. A proposito della traduzione italiana dell'«Archivistica» di Adolf Brenneke // Rassegna degli Archivi di Stato. – 1969. – Vol. 29, № 2. – P. 441–456; Valenti F. Parliamo ancora di archivistica // Rassegna degli Archivi di Stato. – 1975. – Vol. 35, № 1/3. – P. 161–198; Valenti F. Scritti e lezioni di archivistica, diplomatica e storia istituzionale. – Roma, 2000. – XIV, 690 p.
- ³⁵ Rosiello Z. Archivi e memoria storica. – Bologna: Il Mulino, 1987. – 200 p.
- ³⁶ Stanisci M. Elementi di archivistica: monografia. – Udine: C.D.C., 1982. – 159 p.
- ³⁷ Duchein M. Le respect des fonds en archivistique: principes theoriques et problemes pratiques // Gazette des archives. – 1977. – № 97. – P. 71–96; Theoretical Principles and Practical Problems of Respect des fonds in Archival Science // Archivaria. – 1983. – № 16. – P. 64–82.
- ³⁸ Прозорова В. Б. Удивительные приключения принципа единства фонда на родине // Вестн. Рос. гос. гуманит. ун-та. – 2008. – № 8. – С. 187.
- ³⁹ Там же. – С. 188.
- ⁴⁰ Cook T. Archival science and Postmodernism: new formulations for old concepts // Archival Science. – 2001. – Vol. 1, № 1. – P. 3–24.
- ⁴¹ Ibid. – P. 6.
- ⁴² Ibid. – P. 8.
- ⁴³ Cook T. The Concept of Archival Fonds and the Post-Custodial Era: Theory, Problems and Solutions // Archivaria. – 1993. – № 35. – P. 33.